

PINTA **FILMI**

HELSINKI KRUUNUSILLAT-HANKE

Arkeologiset tarkastukset

Vesilahdella 15.6.2015

Eveliina Salo
Maija Huttunen
Pintafilmi Oy

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	3
2. Arkisto- ja rekisteritiedot.....	4
3. Yleiskartta.....	4
4. Tutkimusalue ja luonnonympäristö.....	5
5. Tervasaaren ja Palosaaren historiaa.....	5
6. Kenttätyöt.....	8
7. Kohteet.....	9
7.1. Tervasaari 1.....	10
7.2. Palosaari 4.....	13
7.3. Korkeasaari Pohjoispuoli.....	15
7.4. Tervasaari 2.....	17
7.5. Tervasaari 3.....	18
8. Yhteenveto ja tulosten tulkinta.....	19

Lähteet

Painetut lähteet

Elektroniset lähteet

Liitteet

Liite 1. Tervasaaren laiturin piirustukset

Liite 2. Palosaari 4 luonnospirros

Liite 3. Tervasaari 1 muinaisjäännöksen rajaus

Liite 4. Palosaari 4 muinaisjäännöksen rajaus

Kannen kuvat: Yläpuolella kuva Palosaaren laituriin johtavan tien perustuksista ja alla viistokaikukuva Tervasaaren laiturin perustuksista.

1. Johdanto

Helsingin kaupunki suunnittelee raitiotie-, pyöräily- ja jalankulkuyhteyttä Helsingin kantakaupungin ja Laajasalon välille (Kruunusillat-hanke). Hankkeen myötä vesialueita ruopataan ja rakennetaan siltoja sekä vesistöpengerryksiä. Suunnitellun reitin alueella sijaitsee muutamia veneen hylkyjä sekä vanhojen laitureiden perustuksia. Hankealueella suoritettiin kesällä 2014 arkeologinen vedenalaisinventointi, jonka perusteella Museovirasto edellytti kolmen hylkykohteen ja kahden laiturinperustuksen tarkkuusinventointia ja dokumentointia, jotta kohteiden ikä, laajuus ja tila saataisiin tarkemmin selvitettyä. Kohteet sijaitsevat Tervasaaren, Korkeasaaren ja Palosaaren edustoilla.

Tutkimuksen tilaaja on Helsingin kaupunki (Kruunusillat-hanke). Yhteyshenkilöinä ovat olleet Pertti Keränen Kiinteistöviraston geotekniseltä osastolta ja Sakari Grönlund Sito Oy:stä. Kustannuksista vastaa Helsingin kaupunki muinaismuistolain 15 §:n perusteella.

Lisätutkimuksen yhteydessä etsittiin arkistolähteistä yksityiskohtaisempaa tietoa Tervasaaren ja Palosaaren historiasta. Hankkeen aikaisempi raportti ”Helsinki Kruunusillat rakennushanke, Arkeologinen vedenalaisinventointi” löytyy mm. Museoviraston rekisteriportaalista. Kenttätyöt suoritettiin arkistotutkimuksen jälkeen 2.-3.6.2015. Olosuhteet tutkimusalueella olivat huonot veden partikkelipitoisuuden vuoksi.

Inventointiraportista vastaa FM meriarkeologi Eveliina Salo.
Lisätietoja: eveliina.salo@pintafilmi.com tai 044 326 7097.

Vesilahdella 15.6.2015

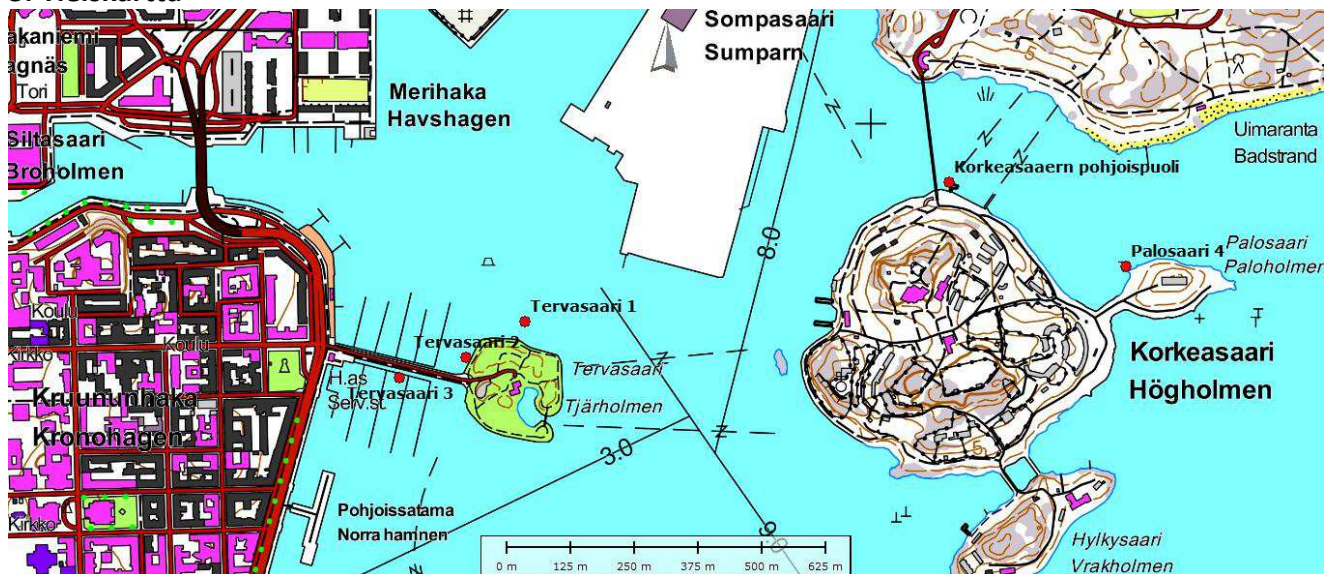
Eveliina Salo
FM meriarkeologi

2. Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen vedenalaisinventointi, tarkkuusinventointi
Tutkimuksen syy:	Maa- ja vesialueen käyttö, rakennushankkeen suunnittelu
Kunta:	Helsinki
Peruskartta:	TM35 lehtijako L4133D
Tutkittavan alueen laajuus:	Viisi erillistä pienialaista kohdetta
Tutkimuslaitos:	Pintafilmi Oy
Tutkimuksen johtaja:	FM Eveliina Salo
Tutkimusryhmän muut jäsenet:	FM Maija Huttunen
Tutkimuksen rahoittaja:	Helsingin kaupunki
Viistokaikuluotausaineisto:	Pintafilmi Oy
Kohteiden tarkastukset:	Pintafilmi Oy 2.-3.6.2015
Inventointiraportti:	Pintafilmi Oy 15.6.2015
Raportin jakelu:	Sito, Helsingin kaupunki ja Museoviraston arkisto.

3. Yleiskartta

Kartta 1. Tutkimuskohteiden sijainti on merkitty karttaan punaisella. Pohjakartta: Maanmittauslaitos peruskartta.

4. Tutkimusalue ja luonnonympäristö

Tutkimusalueet sijaitsevat Helsingin keskustan edustalla, Tervasaaren, Korkeasaaren ja Palosaaren rannoilla (kartta 1). Tervasaaren edustalla tutkittavana oli kaksi veneen hylkyä ja laiturin arkkuperustukset. Korkeasaaren rannassa tutkittiin tasaperäisen veneen hylkyä ja Palosaaren rannassa höyrylaivalaiturin arkkuperustuksia sekä irrallista betonikappaletta.

Palosaaren ja Korkeasaaren rannat ovat pääasiallisesti luonnontilaisia, vaikka pengerryksiä ja täyttöjä on siellä täällä tehtykin. Tervasaaren rantoja on pengerretty ja muutettu runsaasti. Vesialueita on aikojen kuluessa ruopattu veneväyliksi ja Tervasaarenkannaksen ja sataman rakentamiseksi merenpohjaa on muokattu voimakkaasti.

Veden syvyys tutkittavalla alueella vaihtelee noin 0-6 metrin välillä. Veden partikkelipitoisuus oli tutkimusajankohtana erittäin suuri Vantaanjoen valumavesien vuoksi. Tutkimusalueella on runsaasti veneliikennettä.

5. Tervasaaren ja Palosaaren historiaa

Helsingin edustalla sijaitseva Tervasaari on saanut nimensä saarella varastoidusta tervasta ja sen kaupankäynnistä. 1640-luvun kartoissa Tervasaari esiintyi nimellä Tiäruholmen. 1800-luvulla saarella on ollut myös lautavarastoja. Tervasaarella sijaitsee vielä yksi säilynyt terva-aitta, joka on rakennettu vuonna 1805. Tervasaarenkannas rakennettiin vuonna 1939. Siitä lähtien saarta käytettiin kaupungin varastona ja sinne tyhjennettiin lumikuormia. 1970-luvulla saaresta tehtiin kaupunkilaisille puistokohde.¹ Saarta on ajan mittaan laajennettu täyttömaalla runsaasti vuosien 1940 ja 1969 välisenä aikana². Tervasaari mainitaan asiakirjoissa vasta vuonna 1738, jolloin maistraatti päätti ryhtyä verottamaan varastosaarena käytettyä saarta.³

Saaren pohjoispuolella on sijainnut suuri laituri viimeistään vuonna 1866 (kuvat 1 ja 2, kartta 2). Laiturin perustukset ovat osittain jääneet täyttömaan alle, mutta edelleen meren pohjassa on noin 30 metrin pituudelta perustuksia jäljellä. Tervasaaren historiaa tutkittaessa löydettiin tutkittavan laiturin piirustukset vuodelta 1862. Piirustuksista selviää hirsiaarkkujen koko ja rakenne (liite 1). Arkkuja on ollut yhteensä kuusi kappaletta. Piirustuksia ja viistokaikuluotauksuvia vertaamalla ymmärretään paremmin laiturin rakennetta ja nykytilaa.

Kuva 1. Ote kuvasta, joka on kuvattu Tuomiokirkon tornista kohti Korkeasaarta vuonna 1866 E. Hoffersin toimesta. Kuvan keskellä näkyy tervasaari, jonka laitureista vasemmanpuoleinen on muinaisjäännösrekisterin kohde Tervasaari 1. Kuvälähde: Mårtenson 1968, 82.

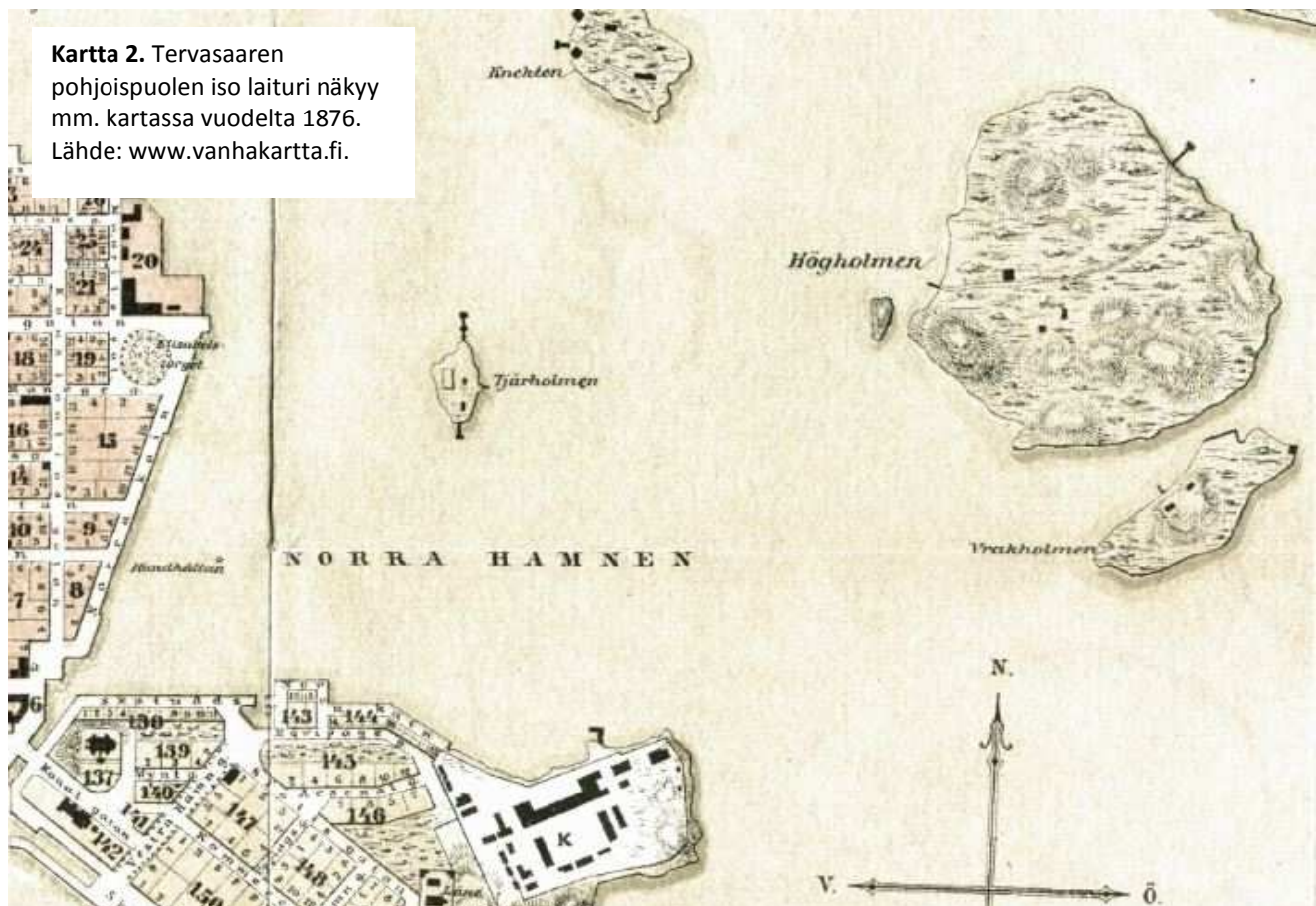
¹ www.kruunuhakaseura.fi.

² www.helsinkiennnen.fi. Ja www.vanhakartta.fi.

³ Hornborg 1950.

Kuva 2. Ote kuvasta, joka on kuvattu Korkeasaaresta kohti Tervasaarta 1880-1890-luvulla. Kuvan keskellä näkyy tervasaari, ja kuvan oikeassa reunassa purjealus on kiinnittynyt Tervasaaren laituriin, jonka jäännökset ovat muinaisjäännösrekisterin kohde Tervasaari 1. (Kuvälähde: www.finna.fi, nro N203272, kuvaaja: Riis Charles Co.)

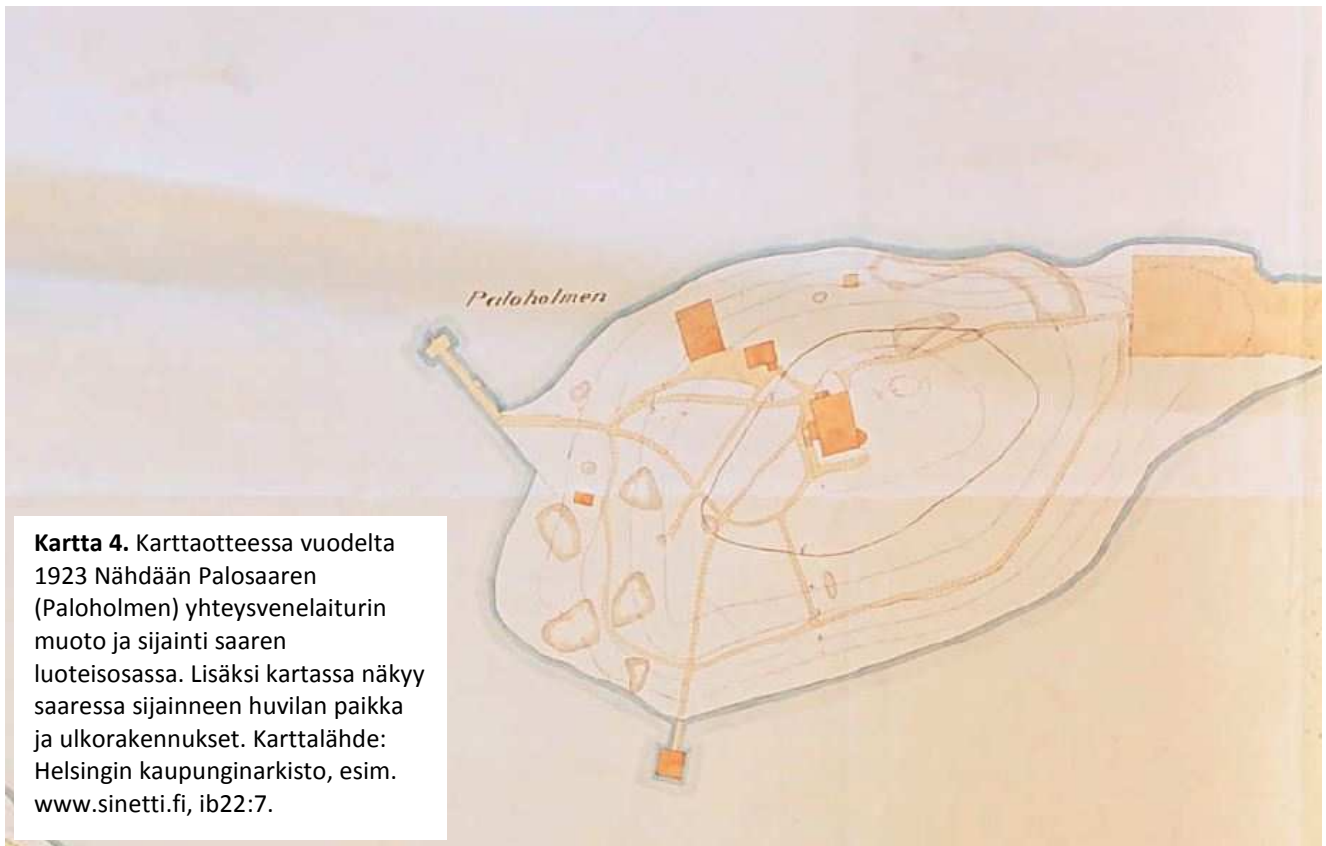

Kartta 2. Tervasaaren pohjoispuolen iso laituri näkyy mm. kartassa vuodelta 1876. Lähde: www.vanhakartta.fi.

Palosaaren huvila-aika alkoi vuonna 1873 ja se jatkui vain 1900-luvun alkupuolelle saakka. Saaren keskellä oli alun perin huvila talousrakennuksineen. Pohjoisrannalla oli venevaja ja länsirannassa uimahuone (kartta 4). Maastossa on säilynyt jälkiä ulkorakennuksista. Nykyään Korkeasaaren karanteenirakennus sijaitsee 1970-luvulla puretun huvilan paikalla. Näkyvin jäänne huvilakulttuurista on lehmusten ryhmä. Huvilan vanhan laiturin kiviarkkuperustusta on jäljellä rannassa ja merenpohjassa. Palosaaren luoteisosan höyrylaivalaituri palveli saaren matkaavia reitillä joka kulki kaupungista Korkeasaaren kautta Kulosaareen⁴. Jykeville kiviarkuille perustetun laiturin päässä on ollut laajennus, johon alus on voinut kiinnittyä. Laiturin kaiteet ovat puiset ristikkokaiteet (kuva 3). Vuoden 1932 ilmakuvassa laituri näkyy vielä paikoillaan, mutta se on huonokuntoinen. Vuoden 1937 kartassa laiturista on jäljellä enää tynkä rannassa⁵

Saari liitettiin Korkeasaaren eläintarhaan 1920-luvulla, minkä jälkeen huvilassa toimi jonkin aikaa kahvila. Korkeasaaresta Palosaareen rakennettiin puinen silta vuonna 1929. Myöhemmin saaren rantoja täytettiin ja puusilta purettiin ja saarten välille rakennettiin penkere⁶.

Kartta 4. Karttaotteessa vuodelta 1923 Nähdään Palosaaren (Paloholmen) yhteysvenelaiturin muoto ja sijainti saaren luoteisosassa. Lisäksi kartassa näkyy saarella sijainneen huvilan paikka ja ulkorakennukset. Karttalähde: Helsingin kaupunginarkisto, esim. www.sinetti.fi, ib22:7.

⁴ Museovirasto rekisteriportaali.

⁵ Kartta.hel.fi ja www.helsinki.fi.

⁶ Schulman et al. 2010, 208-210.

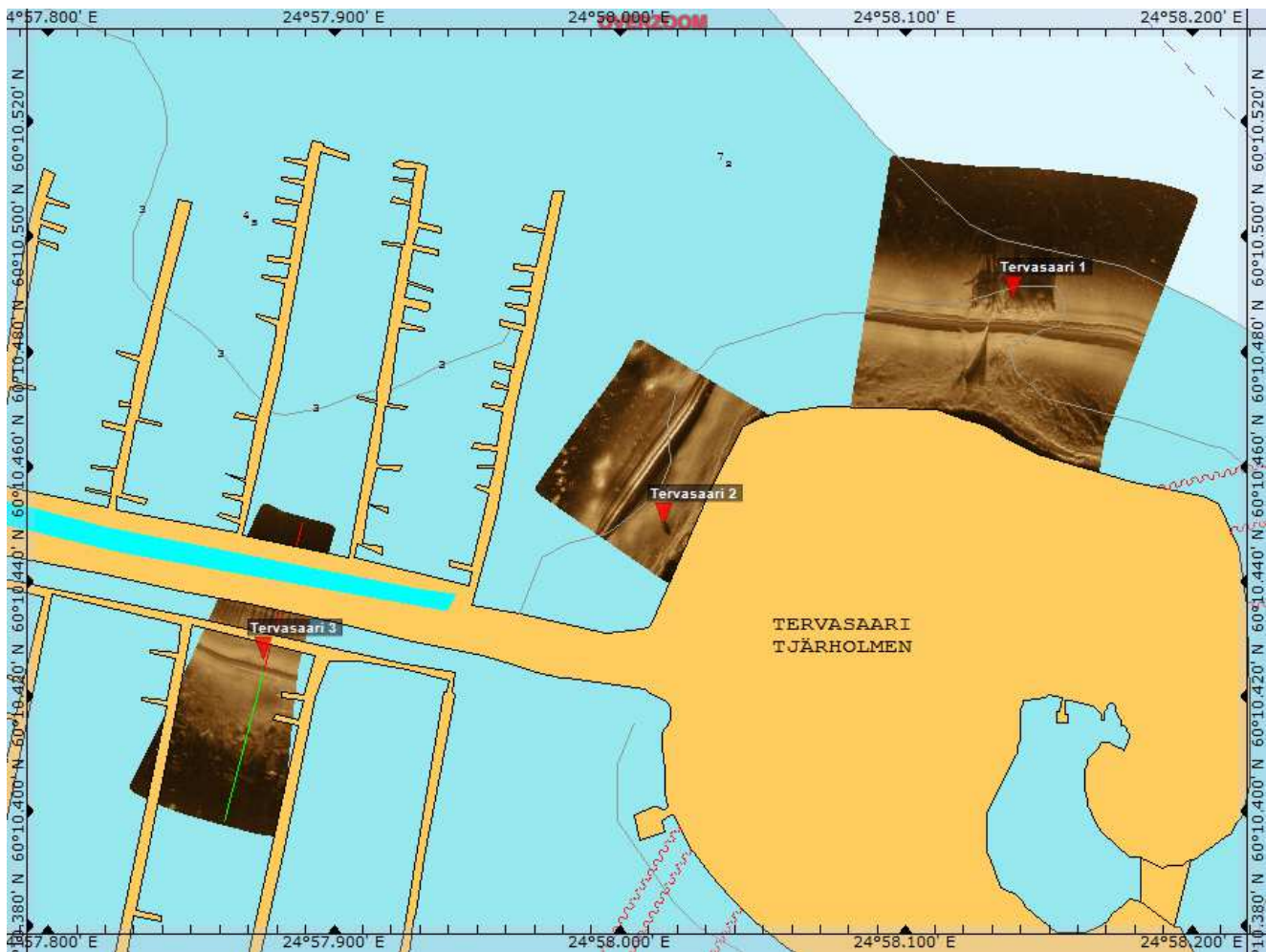

Kuva 3. Ote kuvasta, jossa näkyy Palosaaren laivalaituri vuonna 1904. Kuvassa näkyy hyvin laiturin kaksi erillistä arkkuperustusta. Kuvattu Korkeasaaresta. Lähde: Museoviraston kuva-arkisto.

6. Kenttätyöt

Ajankohta kenttätöille oli erityisen epäsuotuisa. Partikkelipitoisuus vedessä oli suuri, eikä sukellustutkimuksia sen vuoksi voitu tehdä. Tuulinen sää rajoitti kenttätyön aikataulua niin, että työpäivien mitta venyi normaalia pidemmäksi. Työn edistymiseksi päätettiin tehdä tarkentavat viistokaikuluotaukset jokaisella kohteella ja videokuvauksia drop-videokameralla (kartta 5 ja kohdekuvat luvussa 7). Palosaaren laiturin perustuksia tutkittiin lisäksi snorklaamalla rakenteen muodon ja laajuuden selvittämiseksi. Kameran linssi näkee vedessä ihmissilmää paremmin, joten kohteita kuvaamalla niistä saatiin hieman lisätietoa, mutta minkäänlaista laajempaa tai julkaisukelpoista kuvaa niistä oli mahdotonta saada tallennettua. Kenttätyön tulokset tukivat erinomaisesti esitutkimusvaiheessa tehtyjä arkistolähteitä.

Viistokaikuluotaus suoritettiin DeepVision DE3468E –luotaimella. Kaikkien kohteiden luotaukset ajettiin pääasiallisesti 680 kHz taajuudella ja 50 + 50 metrin kaistalla. Lisäksi osassa kohteista käytettiin 25 + 25 ja 75 + 75 metrin kaistanleveyksiä lisäkuvien tuottamiseksi. Drop-videokuvaukset tehtiin mustavalkokameralla ja GoPro Hero Black Edition kameralla. Valaistukseen käytettiin NLS-merkkistä kalustoa.

Kartta 5. Kartan mosaikkikuvista selviää tarkemmin kohteiden sijainti Tervasaaren ympäristössä ja erityisesti rakenteen Tervasaari 1 sijainti ja muoto merenpohjassa saaren edustalla. Karttaphoja: Navionics merikorttisarja.

7. Kohteet

Tutkittavia kohteita oli yhteensä kuusi kappaletta. Kohteiden tiedot ja tutkimuksen tulokset on yhdistetty alla oleviin taulukoihin. Taulukoihin on yhdistetty myös vuoden 2014 inventoinnin tulokset. Koordinaattipiste on otettu kohteen keskipisteestä. Viistokaikuluotauskuvien yläreunassa näkyvä asteikko on metreissä.

7.1. Tervasaari 1

Kohteen ID: 1000023932	
Nimi: Tervasaari 1	Kunta: Helsinki
Laji: Kiinteä muinaisjäänös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Kivirakenteet	Tyyppin rakenne: Hirsiarkku
Lukumäärä: 2 arkkua	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitusrakenne: 1800-luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: P 6672613.045 387323.479	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Lat 60° 10.479' Lon 24° 58.327'	
Syvyys max: 5,5 m	Syvyys min: 1 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus	
Peruskartta: L4133D	

Kuvaus:

Tervasaaren pohjoisrannan edustalla merenpohjassa sijaitsee hirsiarkkurakenteet, jotka liittyvät paikalla sijainneeseen suureen laituriin. Laiturin piirustukset vuodelta 1862 kertovat mittatarkasti myös hirsiarkkujen koon ja muodon (ks. liite 1). Laiturin rakentamisen tarkka vuosiluku ei ole selvillä, mutta M. von Wrightin kesäisessä vesivärimaalauksessa vuodelta 1862 laituria ei vielä ole olemassa. Sen sijaan vuoden 1866 valokuvassa laituri on jo käyttökunnossa.⁷

Suuri osa laiturista tai sen jäänteistä on jäänyt Tervasaaren täyttömaan alle vuosien 1940 ja 1969 välisenä aikana, kun saarta on useassa eri vaiheessa laajennettu ja pengerrytetty.⁸ Vuoden 1918 opaskartassa laituri on vielä näkyvässä, mutta vuoden 1932 ilmakuvassa sitä ei ole enää olemassa⁹. Laituri on siis poistettu käytöstä näiden vuosien välillä.

Perustuksista on jäljellä merenpohjassa kaksi ulommaista hirsiarkkua (kuvat 4-6). Suurempi arkuista on kooltaan noin 26 x 12,5 metriä. Se on laiturin uloin arkku eli laiturin leveimmän kohdan perustus. Arkun ulapanpuoleisella sivulla, laituriin kiinnittyneiden laivojen alla, veden syvyys on noin 5,5 metriä. Arkun päällä vettä on noin 3,6 metriä eli arkku nousee pohjasta noin kaksi metriä. Arkun rannanpuoleisella sivulla veden syvyys on noin 4,2 metriä. Arkun hirret ovat rauenneet salvoksistaan ja kivet ovat vyöryneet pohjaan. Irtonaisia hirsiiä makaa merenpohjassa sikin sokin yksittäin ja röykkiöinä. Ulapanpuoleisessa reunassa, arkun itäpäässä, on vielä noin 10 metrin matkalla ehjää hirsiseinämää jäljellä. Oletettavasti hirsiarckussa on tällä alueella säilynyt myös muita hirsirakenteita alkuperäisellä paikallaan arkun sisäosissa, tai muuten hirsien tuki ei olisi riittänyt pitämään kiviä paikoillaan. Tämä osa rakenteesta nousee korkeimmalle pohjasta.

Pienempi, lähempänä rantaa sijaitseva arkku on kooltaan noin 3 x 4,5 metriä. Sen ympäristössä veden syvyys on noin 4,2 metriä. Aivan rantapenkereen edustalla veden syvyys on noin 2,0 metriä. Hirsiarckun korkeimmat osat ulottuvat noin 1,0-2,6 metrin syvyyteen. Arkku nousee pohjasta keskimäärin noin 1,8 metriä. Suurin osa hirsistä on irronnut salvoksistaan ja ne makaavat irrallaan sikin sokin pohjassa. Hirsiarckun sijainnin erottaa hyvin muusta ympäristöstään korkeampana kivikasana, josta töröttää hirsiiä eri suuntiin. Viistokaikukuvissa voidaan erottaa helposti yksittäisetkin hirret ja kivien ja hirsien sekaiset kasat, missä arkku on sijainnut.

Vaikuttaa siltä, että rakenteen päälle tulee jonkinlainen putki Tervasaaresta. Oletetun putken leveys on noin yksi metri ja pituus noin 25 metriä. Aluksi putken arveltiin olevan betonia, koska se on niin säännöllinen, mutta kun sitä kuvattiin videokameralla todettiin, että se on todennäköisemmin puinen. Se ei myöskään anna aivan niin kovaa kaikua viistokaikuluotauksessa, kuin jos se olisi kovempaa materiaalia kuin puu. Putkesta ei löydetty minkäänlaista tietoa kaavoista tai viemärointikartoista. Tämä putki on ainut kysymysmerkki kohteen tutkimuksessa.

Verrattaessa rakenteen nykytilaa laiturin piirustuksiin havaitaan, että kyseessä on selvästi laiturin kaksi ulommaista arkkua. Laituri on ollut erittäin pitkä, mutta piirustuksissa annetusta mittakaavasta sen pituutta nykymitassa on vaikea hahmottaa. Ilmeisesti piirustuksen mitat ovat jalkoina, mutta kun ne käännetään metreiksi saadaan melko vaatimaton tulos, joka ei istu varsinkaan suuremman arkun mittoihin tai laiturin kokonaispituuteen suhteessa Tervasaaren kokoon. Ei ole kuitenkaan epäilystäkään, etteivätkö kyseessä olisi saman laiturin piirustukset kun niitä verrataan esimerkiksi valokuviin, joita laiturista on säilynyt.

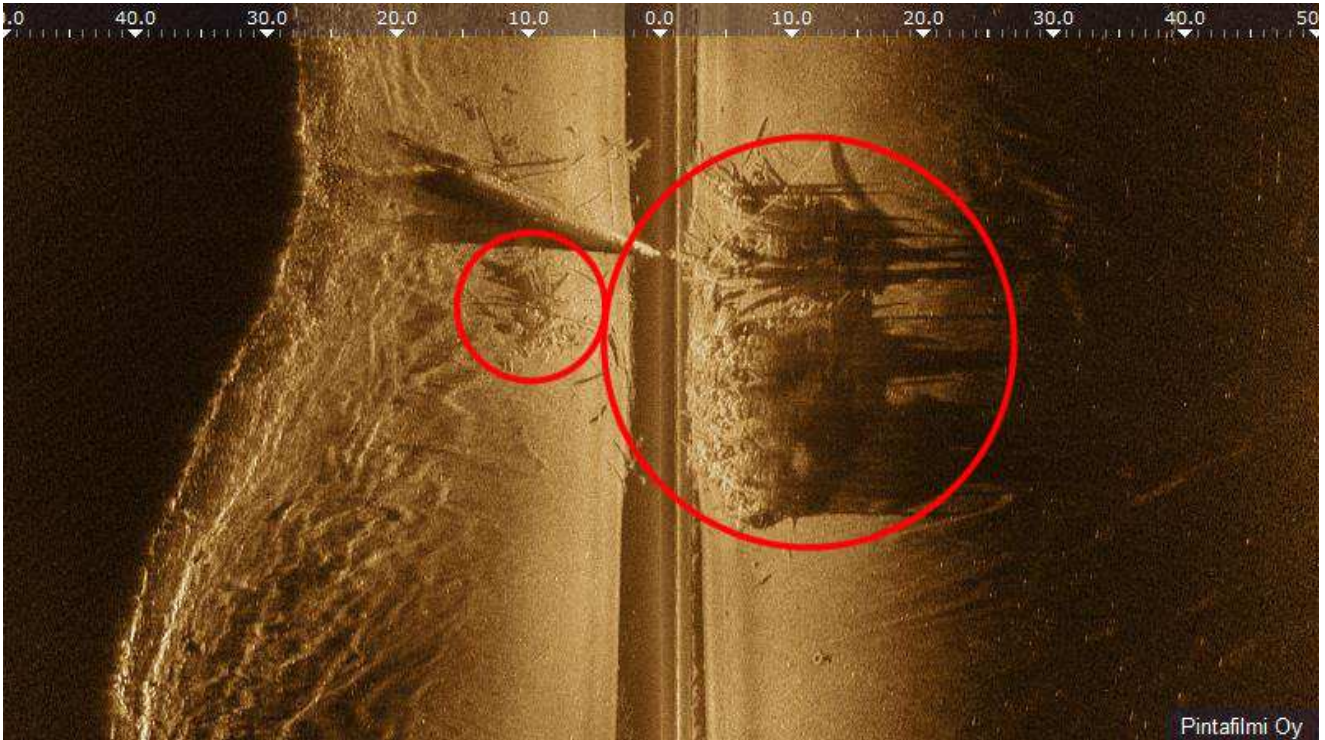
Muinaisjäännöksen rajausta esitetään kartassa liitteessä 3.
Vuoden 2014 inventointiraportissa kohteen numero on 8.

⁷ Mårtensson 1968, 47, 82.

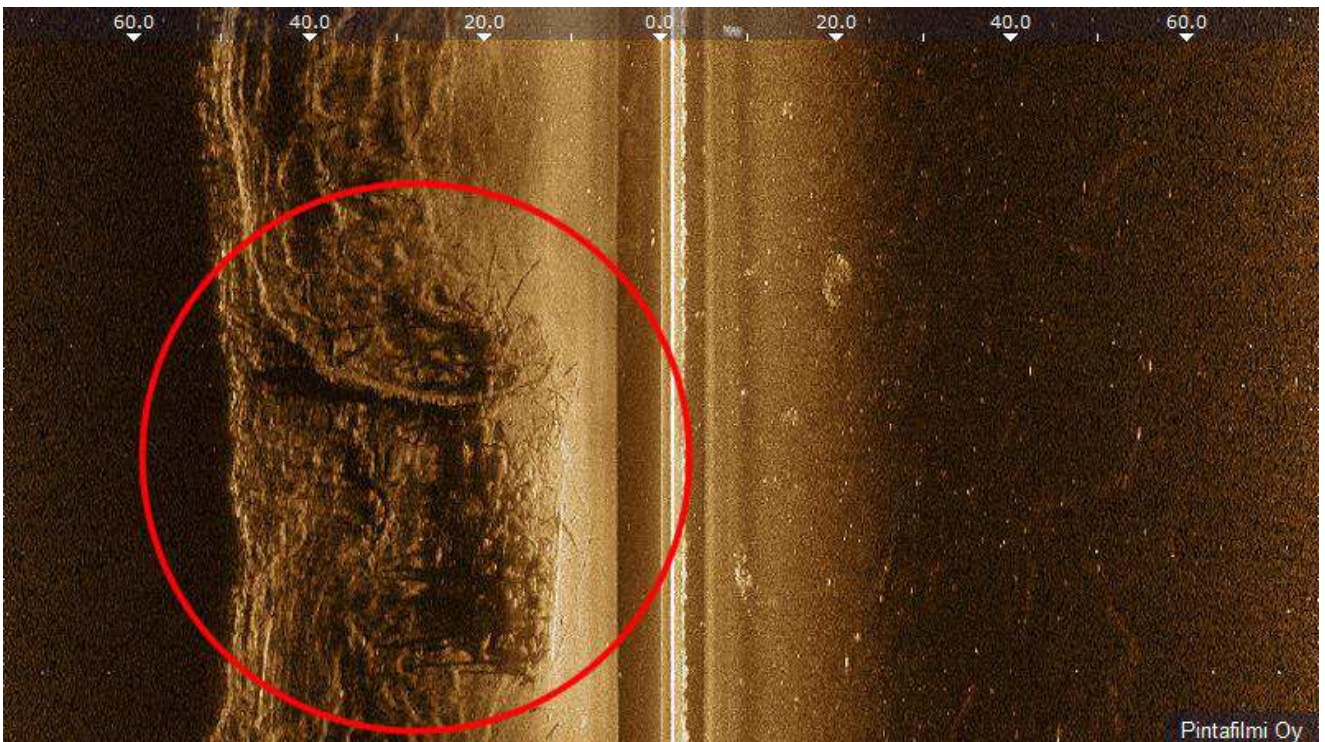
⁸ Kartta.hel.fi.

⁹ Ibid.

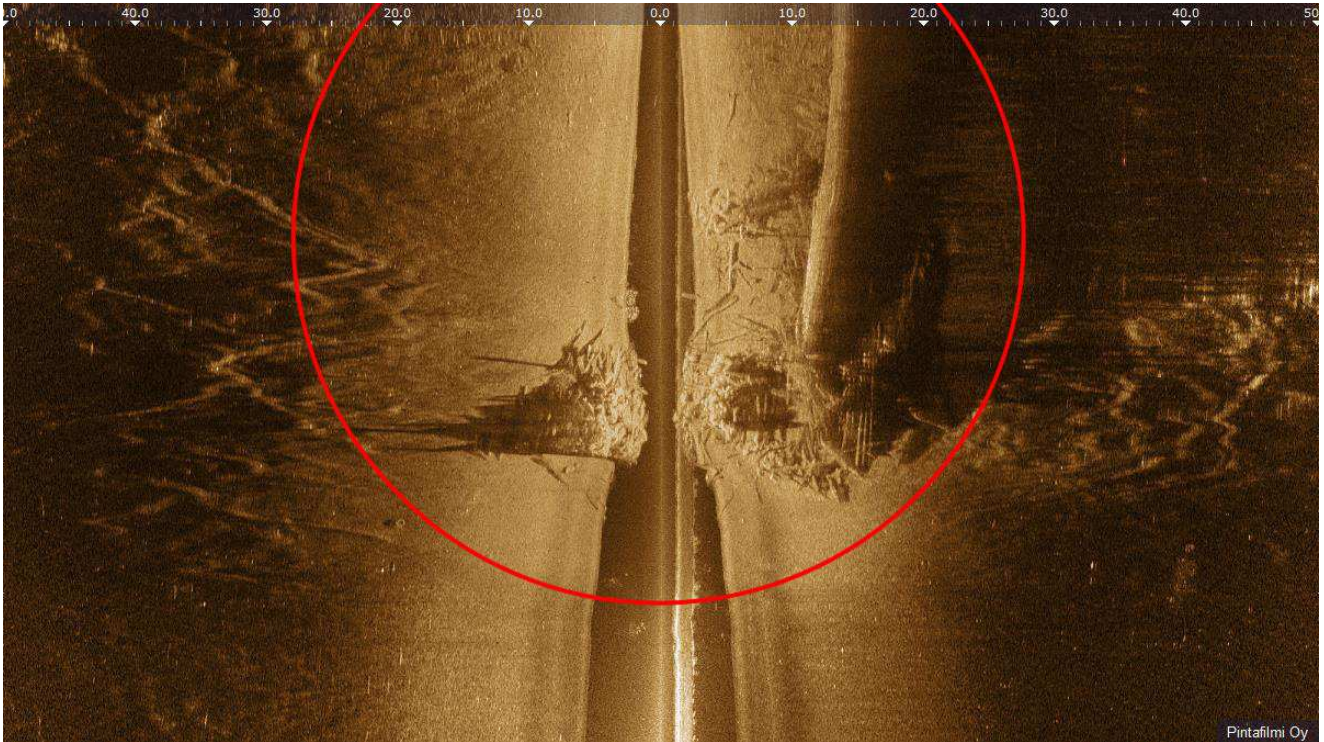

Kuva 4. Viistokaikuluotauskuva kohteesta Tervasaari 1. Pienempi ympyröistä merkitsee pienempää arkkurakennetta ja suurempi ulapanpuoleista suurta arkkua, jonka edustalle laivat ovat kiinnittyneet. Kuvasta voidaan hyvin havaita ilmeisesti jonkinlainen viemäriputki, joka jatkuu osittain suuremman arkun päälle. Ajosuunta on länteen, saaren ranta näkyy kuvan vasemmassa reunassa.

Kuva 5. Viistokaikuluotauskuva kohteesta Tervasaari 1. Rakenteen ulkopuolelta luodatessa saatiin kuvaan suuremman arkun itäpään ulapanpuoleinen suora seinämä, jossa hirsii on vielä säilynyt paikoillaan. Ajosuunta on länteen, saaren ranta näkyy kuvan vasemmassa reunassa.

Kuva 6. Viistokaikuluotauskuva kohteesta Tervasaari 1. Rakenteesta kohtisuoraan yli ajettaessa, putki näkyy hyvin. Myös pienempi arkku putken vasemmalla puolella näkyy paremmin. Ajosuunta on etelään, saaren ranta sijaitsee kuvan yläreunan ulkopuolella.

7.2. Palosaari 4

Kohteen ID: 1000024820	
Nimi: Palosaari 4	Kunta: Helsinki
Laji: Kiinteä muinaisjäännös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Kivirakenteet	Tyyppin rakenne: Hirsiarkku
Lukumäärä: 2 arkkua	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitusrakenne: 1800-1900 -luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: P 6672733.381 I 388496.506	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Lat 60° 10.573' Lon 24° 59.401'	
Syvyys max: 2 m	Syvyys min: 0 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus	
Peruskartta: L4133D	
<p>Kuvaus:</p> <p>Laiturista saadaan kuvälähteistä selkeä käsitys 1900-luvun alussa ja 1930-luvulla otetuista kuvista.</p> <p>Erittäin huonon näkyvyyden vuoksi rakennetta ei voitu tutkia sukeltaen. Rakenteiden muotoa ja laajuutta määriteltiin ensin tarkemmin uudella viistokaikuluotauksella (kuva 7) ja sen jälkeen rakenteiden kokoa ja suhdetta toisiinsa mitattiin snorklaamalla. Rakenteen materiaalia ja rakennustapaa arvioitiin tunnustelemalla. Rakenteista piirrettiin suuntaa-antava luonnospiirros (liite 2).</p> <p>Laiturin päässä oleva arkku on kooltaan suurempi kuin rannempana oleva. Suuremman arkun alaosan koko on noin 10 x 9,5 metriä. Yläosan koko on noin 7,5 x 5 metriä. Kivet ovat levinneet hajonneesta arkusta meren pohjaan. Arkussa havaittiin kivien seassa vain yksi hirsi, joka on pituudeltaan noin 2 metriä. Toinen yksittäinen hirsi havaittiin arkun lounaispuolella pohjaan juuttuneena. Sen pituus on noin 1,7 metriä. Arkun keskiosan suurimmat kivet ovat halkaisijaltaan noin 1 m. Korkeimmalla kohdalla olevat kivet näkyvät pinnan</p>	

yläpuolella. Veden syvyys on arkun ympärillä 1,4 – 2 metriä. Rakenne sijaitsee noin 20 metrin päässä rannasta. Etäisyys on mitattu arkun keskikohdasta.

Toinen arkku on alaosastaan noin 5 x 5 metriä ja yläosastaan noin 4 x 4 metriä. Sen etäisyys rannasta on noin 7,5 metriä. Etäisyys on mitattu arkun keskikohdasta. Arkun ympärillä veden syvyys on noin 1 metri. Arkussa havaittiin kolme erillistä hirttä, joista pisin sijaitsee rannansuuntaisesti arkun ulapanpuoleisella kyljellä. Hirren pituus on noin kolme metriä. Arkun lyhyemmällä sivulla sijaitsee hirsi, jonka pituus on noin 2 metriä. Sen toisessa päässä on salvos. Kolmas hirsi sijaitsee arkun keskivaiheilla ja se katoaa näkyvistä kivien sekaan noin metrin jälkeen.

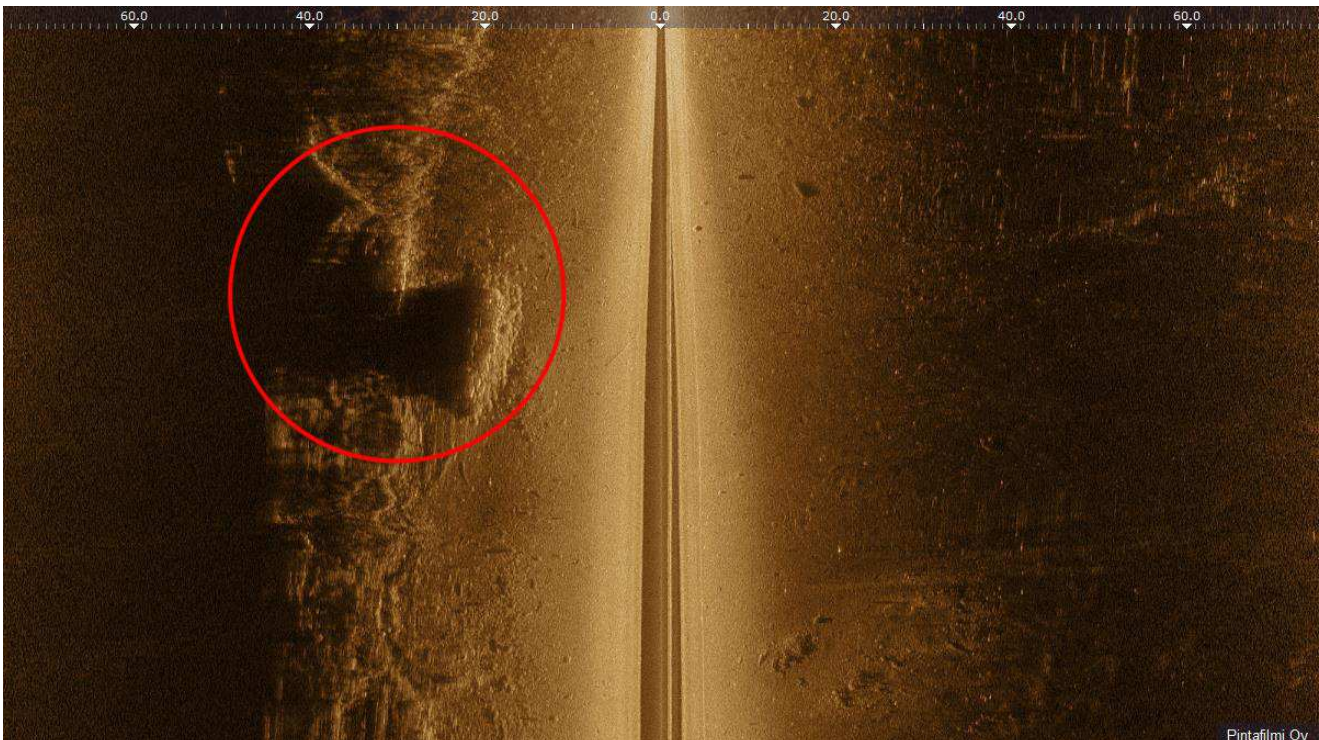
Arkuissa ei ole päällisin puolin havaittavissa juurikaan hirsirakenteita. Hirret ovat joko irronneet salvoksistaan tai ne on purettu. Rakenteet ovat matalassa vedessä myös erittäin alltiita jään liikuttaville voimille. Arkkujen etäisyys toisistaan on noin 12,5 metriä.

Rannalla näkyy laiturille johtavan tien ja itse laiturin kiviset perustukset (kuva 8). Kivien jono jatkuu rantavedeen saakka. Laiturin sijainti noudattelee luonnollisia pohjanmuotoja siten, että laiturin pää osuu syvyyskäyrälle, josta merenpohja syvenee jyrkemmin saaren edustalla.

Muinaisjäännöksen rajaus on esitetty liitteessä 4.

Vuoden 2014 inventointiraportissa kohteen numerot ovat 4 ja 5.

Kohteesta 5, jonka ilmoitettiin edellisessä inventoinnissa olevan kaareva betonikappale rantavedessä ei tehty nyt havaintoja. Kohde liittyy todennäköisesti rannalla makaavaan betoniportaaseen tai rantakivikkoon, joka vuoden 2014 tutkimuksen yhteydessä oli runsaan leväkasvuston peittämää. Kohteella ei arvioida olevan minkäänlaista suojelutarvetta.

Kuva 7. Viistokaikuluotauskuvat kohteesta Palosaari 4. Ajosuunta on lounaaseen, saaren ranta näkyy kuvan vasemmassa reunassa.

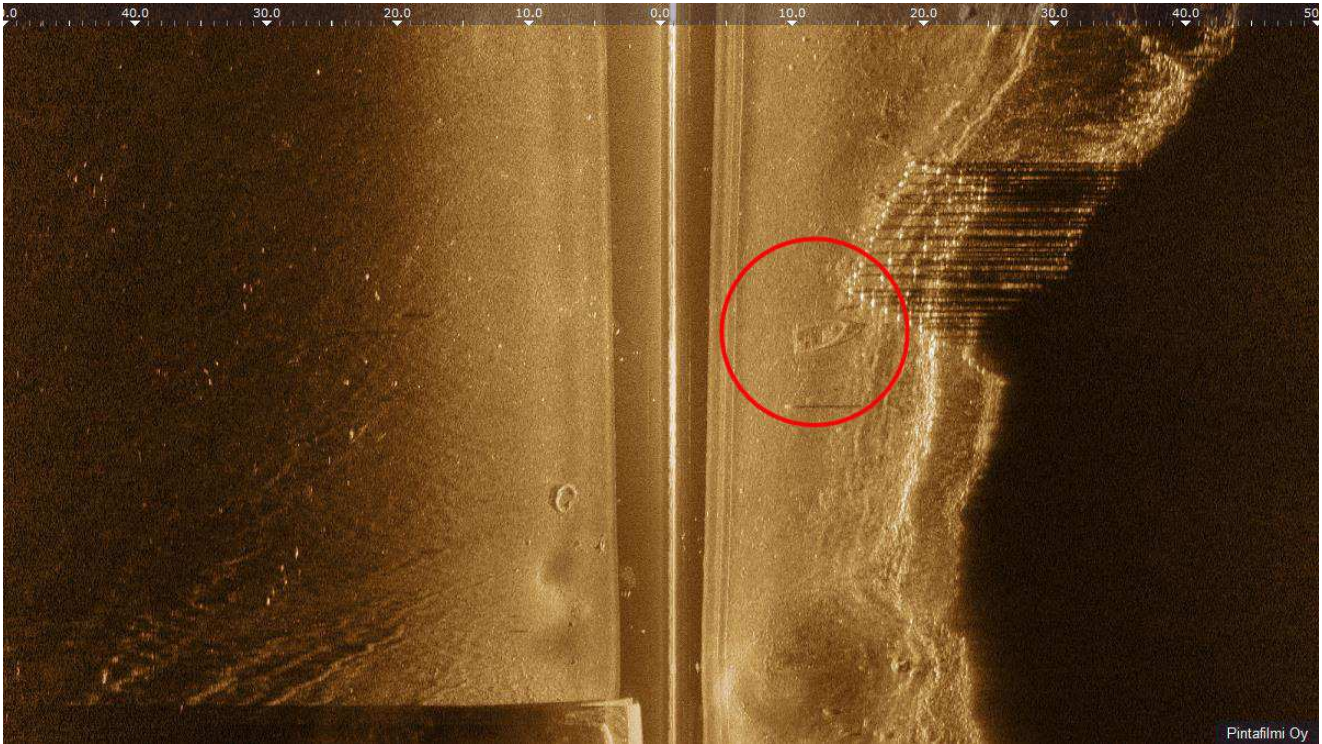
Kuva 8. Kuva laiturille johtaneen tienpohjan ja laiturin perustuksista Palosaaren rannassa. Kuvattu kohti Mustikkamaata, koilliseen.

7.3. Korkeasaari Pohjoispuoli

Kohteen ID: 10000777	
Nimi: Korkeasaari Pohjoispuoli	Kunta: Helsinki
Laji: Mahdollinen muinaisjäännös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Alusten hylty	Tyyppin rakenne: puu (hylky)
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitusrakenne: 1900-luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: P 6672886.554 I 388158.490	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Lat 60° 10.650' Lon 24° 59.031'	
Syvyys max: 3,5 m	Syvyys min: 2 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus	
Peruskartta: L4133D	
<p>Kuvaus: Korkeasaaren sillan kupeessa sijaitsevan laiturin edustalle on uponnut puinen, limisaumainen vene. Vene makaa keula kohti rantaa jyrkähkössä rinteessä (kuva 9). Keula on kahden metrin ja perä 3,5 metrin syvyydessä. Vene on 4,5 m pitkä ja 1,5 m leveä.</p> <p>Vene on melko huonossa kunnossa, sen yläosassa on jäljellä vain kaaritus ja keulasteevi ja hieman laitalaudan kappaleita. Veneen pohjaosa on ehjempi. Veneessä on keskituhto ja siinä on leveä peräpeili. Veneen kyljissä on peräosassa nousulistat, joten vene on varmasti ollut moottorivene.</p> <p>Vene on tehty todennäköisesti männystä ja siinä on puukaaret. Kaaritus on noin 40 cm:n välein. Veneessä ei havaittu rautakrusteja ja vaikuttaa siltä että rakentamisessa on käytetty kupariniittejä. Veneen sisäpuolella havaittiin videokuvassa irtonaisia lautoja ja runsaasti isoja kiviä. Vene on siis tahallisesti upotettu.</p> <p>Potkurivirrat ovat todennäköisesti edesauttaneet hyllyn rikkoutumista. Pohjassa hyllyn vieressä, laiturin</p>	

etupuoella, makaa hylystä peräisin olevia kylkilautoja. Hyllyn kupeessa makaa irrallinen katiska. Arvio hyllyn iästä ja käyttötarkoituksesta on 50-lukua nuorempi perämoottorivene. Hylkyä kuvattiin viistokaikuluotaamalla ja drop-videokameralla minkä perusteella siitä saatiin tarkentavia tietoja.

Vuoden 2014 inventointiraportissa kohteen numero on 7.

Kuva 9. Viistokaikuluotauskuva kohteesta Korkeasaari Pohjoispuoli. Ajosuunta on itään, Korkeasaaren ranta on kuvan oikeassa reunassa.

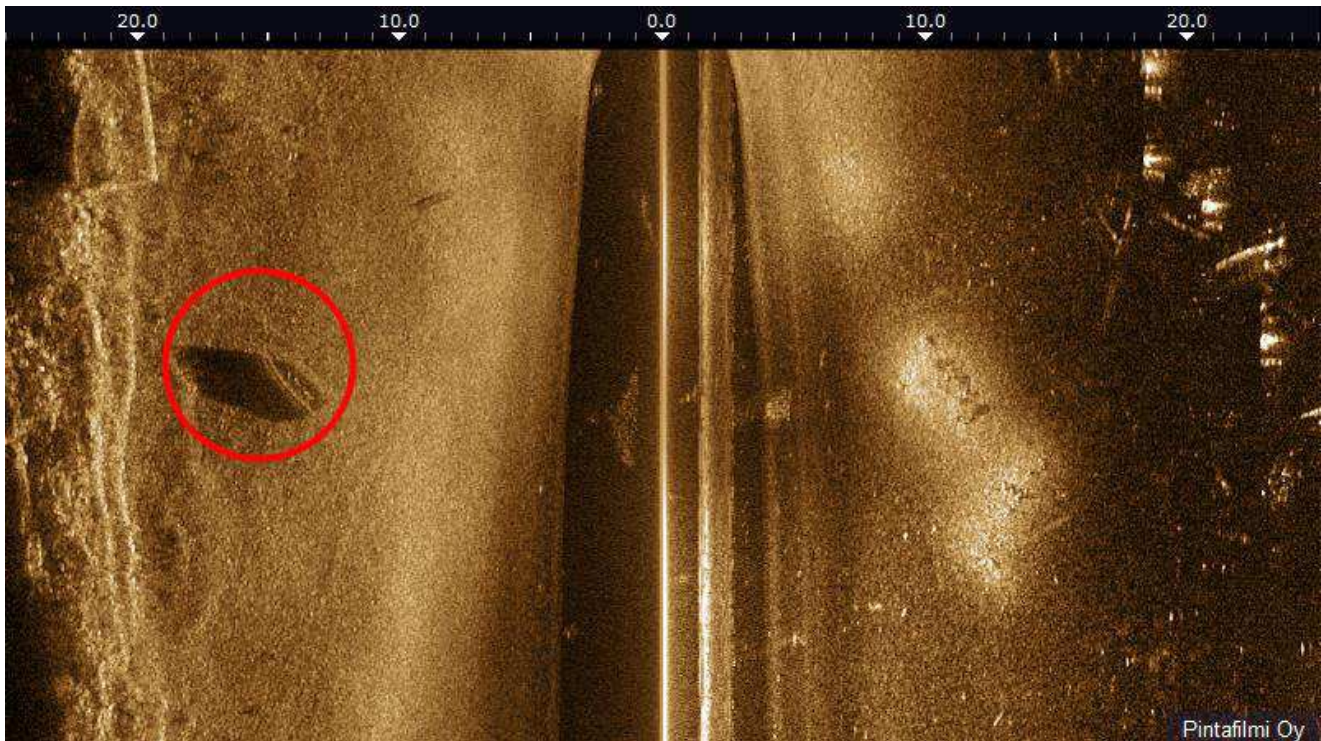

Kuva 10. Kohde Korkeasaari Pohjoispuoli on huonokuntoisen limisaumaisen veneen hylky. Laitalautoitus on paikoin tippunut kokonaan irti. Kuva on otettu hyllyn paapuurinpuolen kyljestä läheltä keulaa vuoden 2014 inventoinnissa. Vuoden 2015 tarkastuksessa todettiin että veneessä on nousulistat ja runsaasti isoja kiviä sisällä, joten se on moottorivene, joka on tahallisesti upotettu.

7.4. Tervasaari 2

Kohteen ID: Ei ole	
Nimi: Tervasaari 2	Kunta: Helsinki
Laji: Muu kohde	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Alusten hylty	Tyyppin rakenne: puu (hylky)
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitusrakenne: Moderni
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: P 6672543.154 I 387208.181	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Lat 60° 10.449' Lon 24° 58.015'	
Syvyys max: 3 m	Syvyys min: 2 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus	
Peruskartta: L4133D	
<p>Kuvaus:</p> <p>Puinen limisaumainen vene makaa Tervasaaren täyttömaan ja rantapengerryksen päällä keula kohti rantaa. Veneen koko on 4,0 x 1,4 metriä. Se on melko hyväkuntoinen ja täynnä kiviä. Keulassa on naru. Vene on tasaperäinen perämoottorivene. Sen reelingin sisäpuolella kulkee reelinkilista kuten puunveneissä yleensä on tapana. Vene on upotettu tahallaan todennäköisesti viimeisen 50 vuoden aikana.</p> <p>Hylkyä kuvattiin viistokaikuluotaamalla (kuva 11) ja drop-videokameralla minkä perusteella siitä saatiin hieman tarkentavia tietoja.</p> <p>Vuoden 2014 inventointiraportissa kohteen numero on 9.</p>	

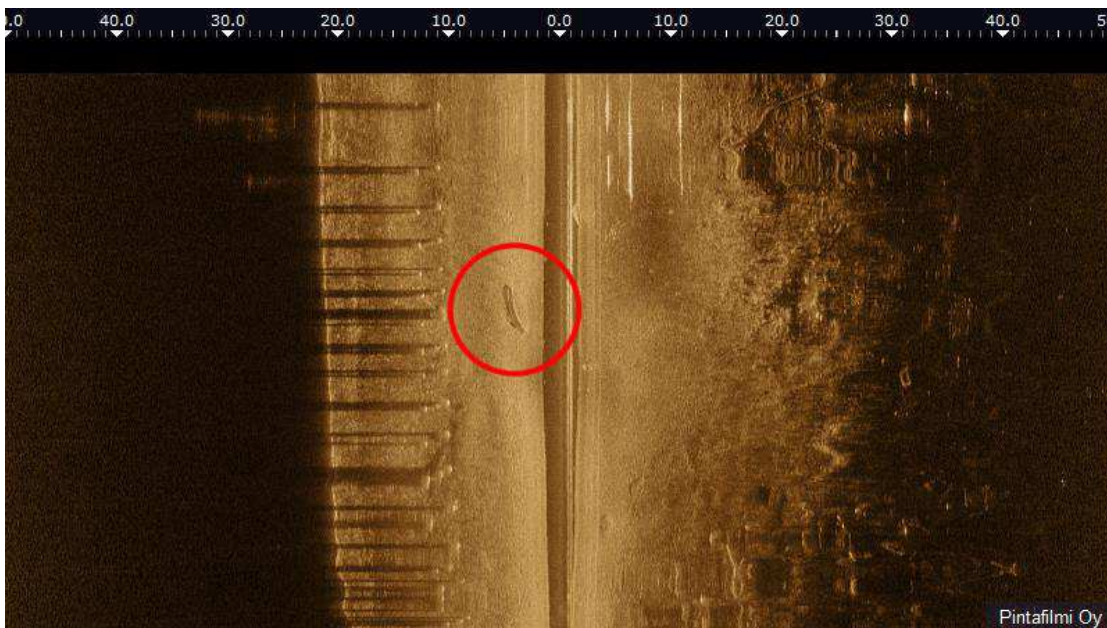

Kuva 11. Viistokaikuluotauskuva kohteesta Tervasaari 2. Ajosuunta on etelään, Tervasaaren ranta näkyy kuvassa vasemmalla.

7.5. Tervasaari 3

Kohteen ID: Ei ole	
Nimi: Tervasaari 3	Kunta: Helsinki
Laji: Mahdollinen muinaisjäänös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Alusten hylky	Tyyppin rakenne: puu (hylky)
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitusrakenne: ?
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: P 6672503.392 I 387077.262	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Lat 60° 10.426' Lon 24° 57.875'	
Syvyys max: 2,3 m	Syvyys min: 1,7 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus	
Peruskartta: L4133D	
<p>Kuvaus:</p> <p>Tervasaaren kannaksen länsipuolella sijaitsevassa satama-altaassa havaittiin limisaumaisen puuvene hylky. Hylky makaa kannaksen suuntaisesti, hieman ulapanpuoleisella kyljellään. Hylky on muodoltaan palkomainen, molemmista päistään terävä (kuva 12). Hylystä ei voida sanoa, kumpi pää on keula ja kumpi perä. Hylky on melko hyväkuntoinen, vain kannaksenpuoleisesta kyljestä on pari ylintä lautaa pois paikoiltaan.</p> <p>Hylky on 4 metriä pitkä ja 1,2 metriä leveä. Se vaikuttaa pieneltä soutuveneeltä. Reelingin sisäreunassa kulkee lista kaarien päällä, kuten avonaisissa puuveneissä usein on tapana. Sen perusteella hylky ei todennäköisesti ole vanha ruuhityyppinen vene. Hylkyä kuvattiin viistokaikuluotaamalla ja drop-videokameralla minkä perusteella siitä saatiin hieman tarkentavia tietoja. Hyllyn iän määrittäminen vaatisi puunäytteiden ottoa. Tervasaarenkannas on rakennettu vuonna 1939¹⁰, joten vene ei todennäköisesti olisi säilynyt niin hyväkuntoisena kannaksen ja sataman rakentamisesta, jos se olisi jo silloin ollut uponneena paikalleen.</p> <p>Vuoden 2014 inventointiraportissa kohteen numero on 15.</p>	

Kuva 12. Viistokaikuluotauskuva kohteesta Tervasaari 3. Ajosuunta on itään, Tervasaarenkannas ja laiturin paalutus näkyvät kuvan vasemmassa reunassa.

¹⁰ www.kruunuhakaseura.fi.

8. Yhteenveto ja tulosten tulkinta

Arkistotutkimuksen yhteydessä löydettiin erittäin paljon tarpeellista materiaalia tutkittavien alueiden ja kohteiden historiasta. Hedelmällisimmät tulokset tehtiin Helsingin kaupunginarkistossa ja Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastossa sekä erilaisten kuva- ja karttalähteiden avulla.

Vaikka laiturinperustuksia Tervasaassa ja Palosaassa ei pystytty huonojen olosuhteiden vuoksi tutkimaan sukeltaen, on inventoinnin perusteella olemassa selkeä käsitys niiden muodosta, laajuudesta ja käyttötarkoituksesta. Sama koskee myös hylkyjä Korkeasaari Pohjoispuoli ja Tervasaari 2. Ainoastaan kohde Tervasaari 3 jättää jonkinlaisen kysymysmerkin sen iästä ja muinaisjäännösstatuksesta.

Tervasaari 1 on rakennettu vuosien 1862 ja 1866 välisenä aikana saaren pohjoisrannalle. Suuren laivalaiturin piirustukset vuodelta 1862 löytyivät Helsingin kaupunginarkistosta. Niitä ja kuvälähteitä tutkimalla saatiin selville, että laiturin perustuksina on ollut kuusi hirsiarkkua. Jäänteet kahdesta ulommaisesta arkusta on jäljellä merenpohjassa. Muut ovat jääneet täyttömaan alle kun Tervasaarta on laajennettu. Suurempi arkuista on kooltaan 26 x 12,5 metriä ja pienempi 4,5 x 3 metriä. Arkut ovat pahasti rikkoutuneet ja vaikuttaa siltä, että niiden halki kulkee putki, jonka halkaisija on noin 1 metri. Putkesta ei löydetty tietoa viemärointiä koskevista piirustuksista. Tervasaari 1:n alueen rajaus on esitetty raportin liitteenä.

Palosaari 4 on saaren huvila-aikana rakennettu yhteysvenelaituri. Saareen on rakennettu huvila vuonna 1873, joka purettiin 1970-luvulla Korkeasaaren eläintarhan karanteenirakennuksen tieltä. Laiturin kaksi hirsiarkkuperustusta sijaitsevat merenpohjassa saaren luoteispuolella. Ulompi arkuista on noin 10,5 x 9,5 metriä ja rannempi noin 5 x 5 metriä kooltaan. Arkut ovat rikkoutuneet ja niissä on vain vähän hirsii jäljellä. Laiturista löydettiin kuvälähteitä, jotka täsmäävät hyvin kentällä tehtyihin havaintoihin. Laituri on kuva- ja karttalähteiden perusteella poistunut käytöstä vuosien 1933-1937 välisenä aikana. Palosaari 4:n alueen rajaus on esitetty raportin liitteenä.

Korkeasaaren Pohjoispuoli ja Tervasaari 2 ovat hyvin samantyyppisiä hylkyjä. Molemmat ovat limisaumaisia ja tasaperäisiä moottoriveneitä. Molemmissa on sisällä isoja kiviä, joten ne on upotettu tahallaan. Veneiden uppoamisajankohdan arvioidaan olevan reilusti alle sata vuotta. Niillä ei sen vuoksi arvioida olevan jatkotutkimustarvetta.

Tervasaari 3 on hylkykohteista mielenkiintoisin. Se on myös limisaumainen puuvene, mutta muodoltaan molemmista päistään suippo. Tutkimuksessa havaittiin puukaaritus ja lista reelingin sisäpuolella kaarien päällä. Se ei ole ruuhityyppinen vene, vaan vaikuttaa soutuveneeltä, jonka ikää on hyvin vaikea arvioida. On mahdollista että vene on uponnut yli sata vuotta sitten, mutta hyvän kuntonsa vuoksi sen arvioidaan kuitenkin uponneen vasta Tervasaarenkannaksen (1939) ja satamalaitureiden rakentamisen jälkeen. Hyllyn iän tarkka määrittäminen vaatisi puunäytteiden dendrokronologista ajoittamista. Museovirasto arvioi hyllyn ja muiden tutkittujen kohteiden jatkotutkimustarvetta.

Lähteet

Painetut lähteet

- Hornborg 1950 Eirik Hornborg, *Helsingin kaupungin historia, II osa, ajanjakso 1721-1809*. Helsinki 1950.
- Mårtenson 1968 Gunnar Mårtenson, *Historiallinen Helsinki*, Porvoo 1968.
- Schulman et al. 2010 Johanna Luhtala, Markus Manninen, Sari Schulman, Annina Vainio, Vilja Larjosto. *Korkeasaari, Hylkysaari ja Palosaari kulttuuriympäristöselvitys*. Arkkitehtitoimisto Schulman Oy ja Maisemasuunnittelu Hemgård 2010.

Arkistolähteet

Helsingin kaupunginarkisto
Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto
Helsingin rakennusvalvontavirasto

Elektroniset lähteet

Museovirasto rekisteriportaali
<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Helsingin vanhat kartat
kartta.hel.fi ja www.helsinki.fi

Sinetti –tietokanta
<https://yksa3.darchive.fi/YKSA3/public/archive/HELKA/>

Finna -tietokanta
www.finna.fi

www.kruunuhakaseura.fi

www.vanhakartta.fi

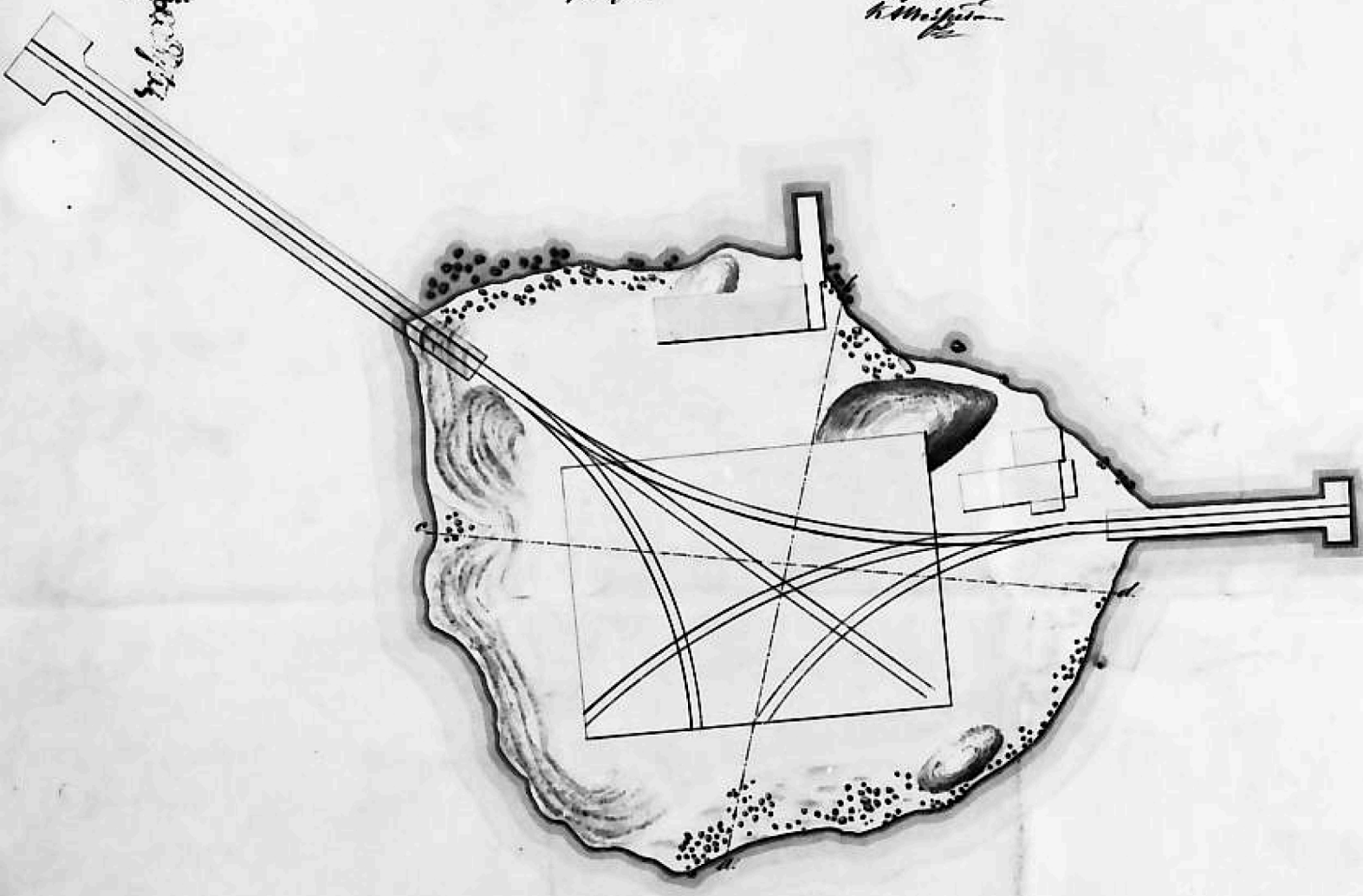
Ch. 1862. P. 11. Om de ...
 a. 11. Om de ...
 C. 1862. P. 11. Om de ...
 a. 11. Om de ...

Plan för Tjärholmen.

År 1862. den 11. Om de ...
 af ...
 ...
 ...
 ...

3 KOR
 ...
 ...

Profil mellan a och b.

Profil mellan c och d.

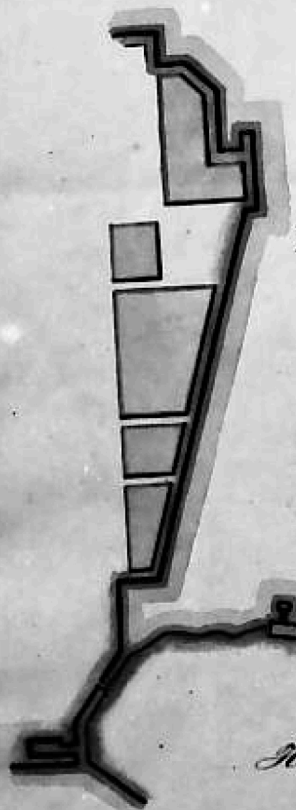
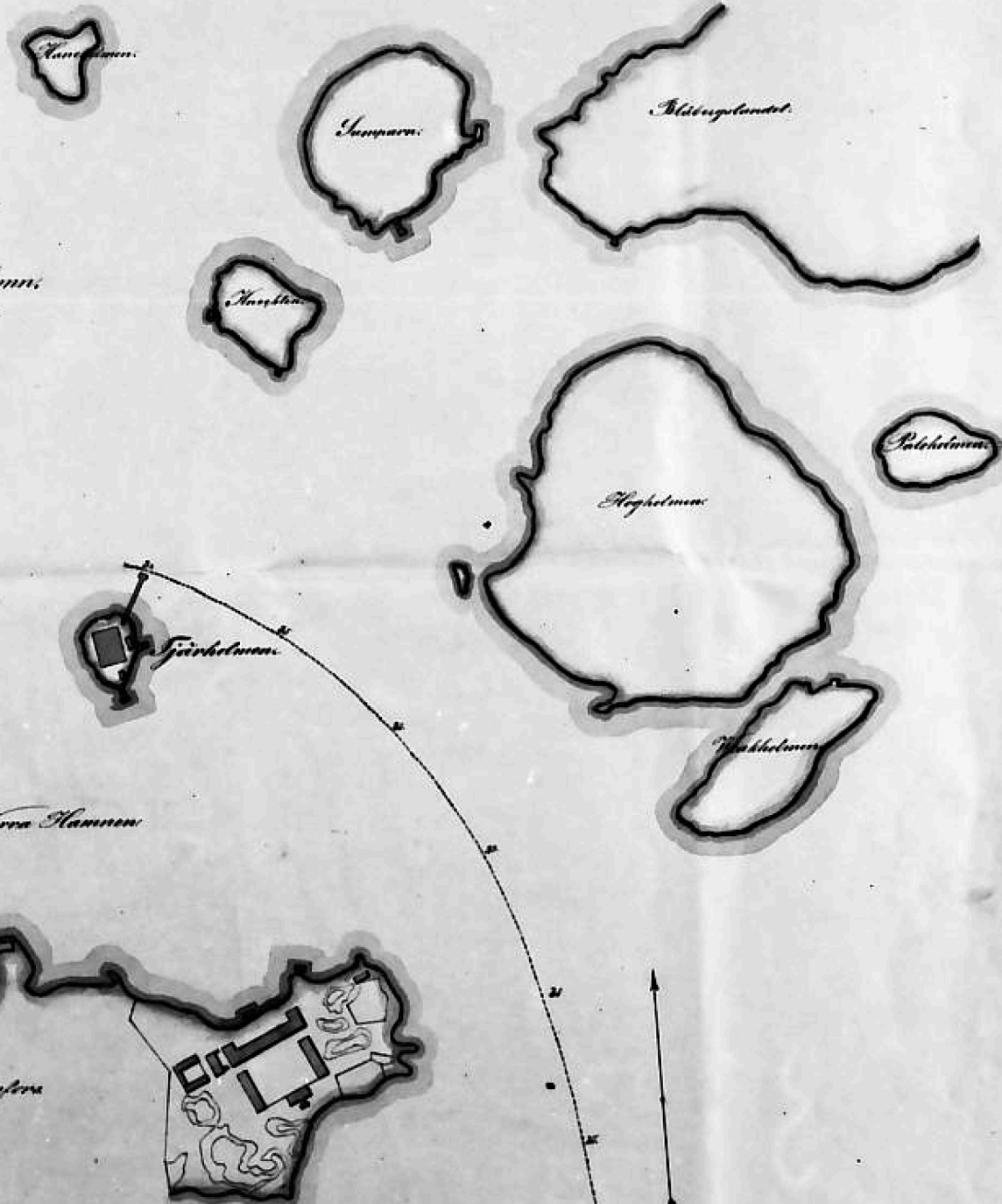
Skala.

4
1824

*Karta
öfver
Norra Hamnen
& Helsingfors*

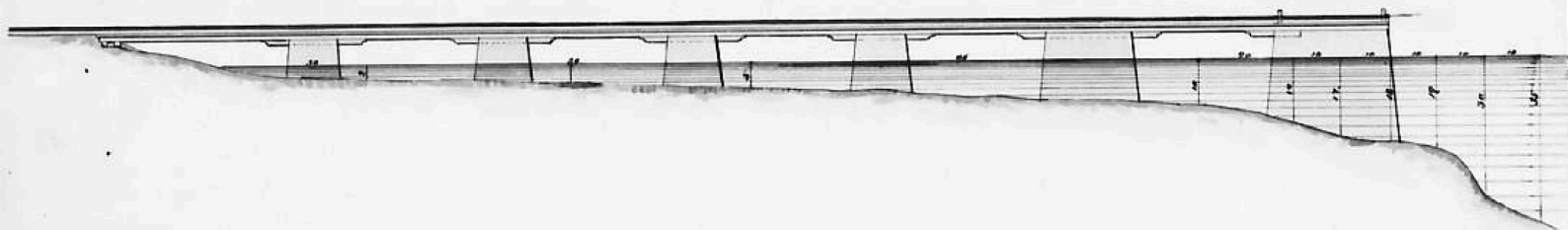
Skala

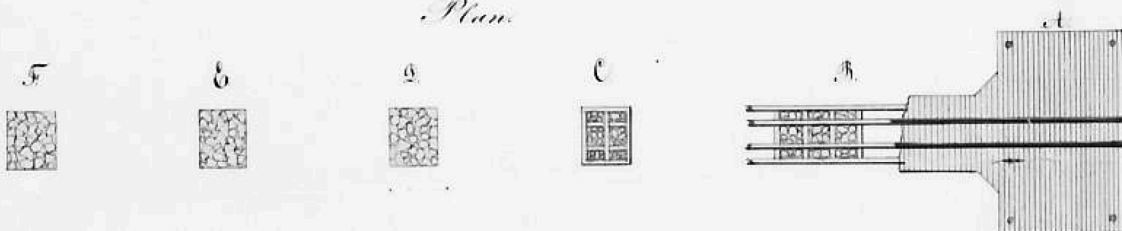
5. KOR
1787

*Ritning öfver en projekterad Landningsbrygga
i
Tjärholmen.*

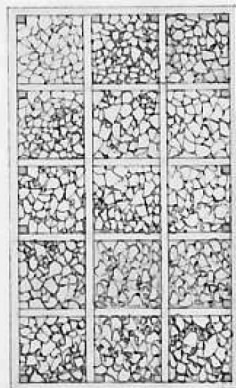
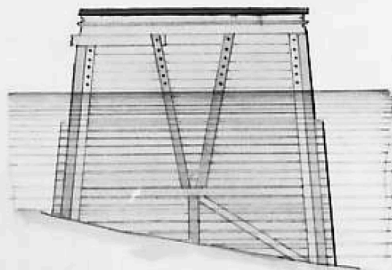
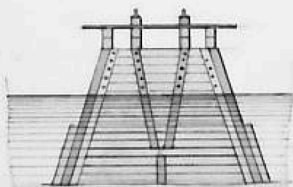
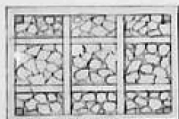
Swast.

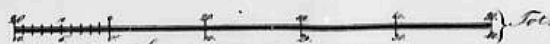
Plan.

Detaljer.

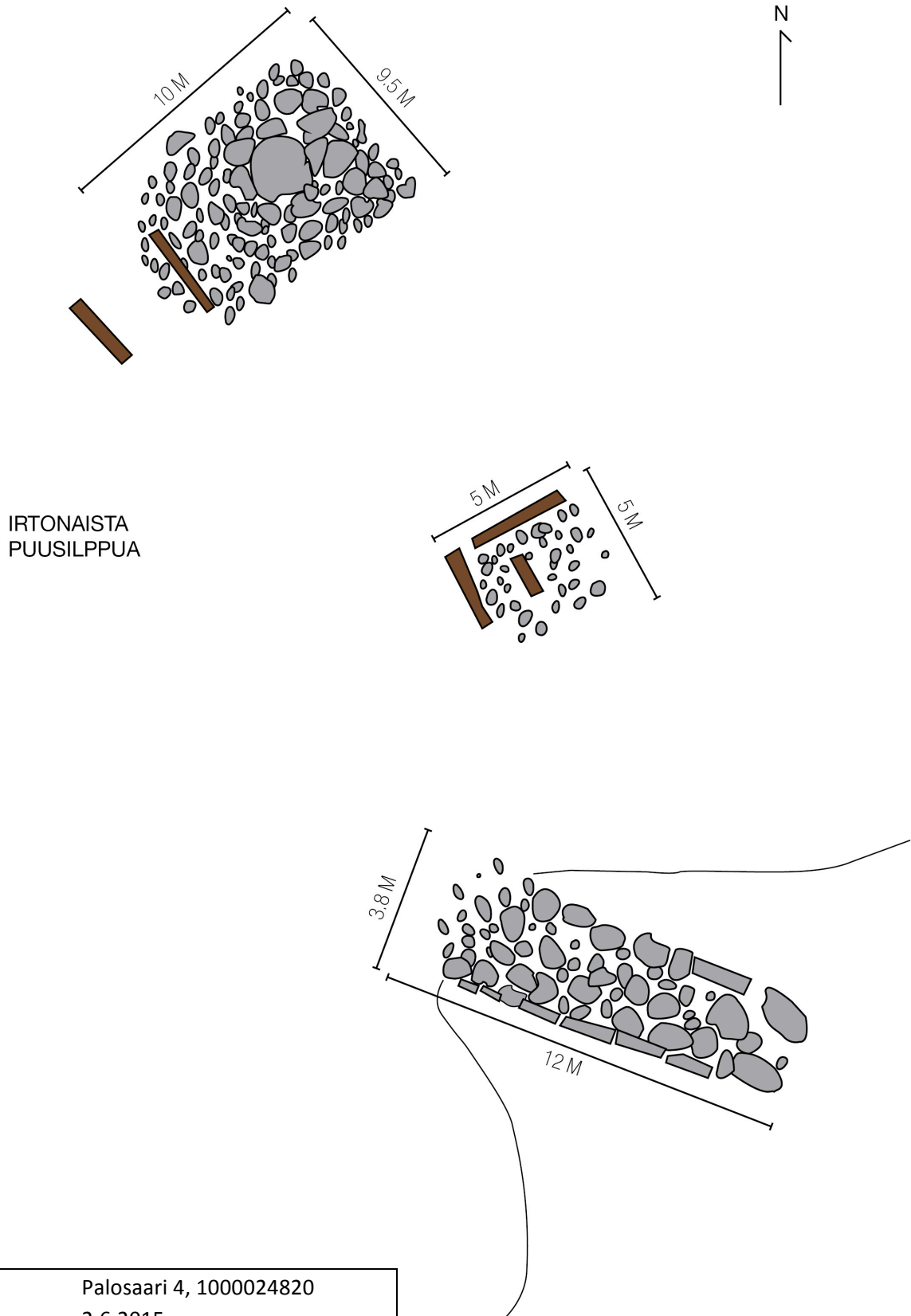
Skala.

Skala öfver Detaljen

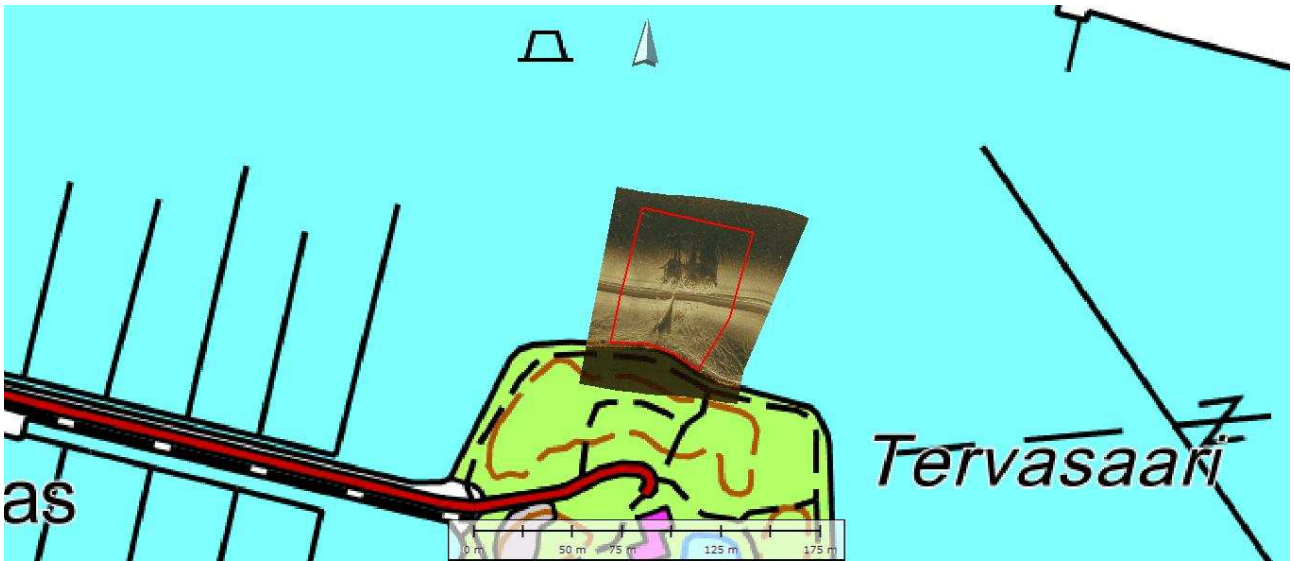

LIITE 2

Kohde:	Palosaari 4, 1000024820
Pvm.:	2.6.2015
Mittakaava:	Suuntaa-antava
Piirros ja mittaus:	Maija Huttunen ja Eveliina Salo
Puhtaaksi piirtänyt:	Ville Peltokorpi

Liite 3. Esitys muinaisjäännöksen Tervasaari 1 (mj.tunnus 1000023932) rajaukseksi. Rajaus on tehty 20 metrin päähän rakenteen uloimmista osista.

Liite 4. Esitys muinaisjäännöksen Palosaari 4 (mj.tunnus 1000024820) rajaukseksi. Rajaus on tehty 20 metrin päähän rakenteen uloimmista osista. Rajauksessa on otettu huomioon myös rannalla sijaitseva perustus.

